

כתב עת לתרבות חומרית

גיליון 50

1200.50

דבר העורכת

בהתחלה היה חומר, אדמה.

כשידיו של אדם פגשו את החומר, הוא כבר ידע לנהל אש. המפגש המשולש הזה – אדם חומר אש – נפרש על פני תקופה ארוכה, והוא הבסיס ליצירה בחומר עד כה. האיכויות הטמונות בחומר, שמקורן בקליפת כדור הארץ, ממשיכות להפתיע.

לצד יצירה ושכלול של שיטות עבודה מסורתיות הנהוגות בסדנאות האומנים והמעצבים, גדל השימוש בחומרים קרמיים בטכנולוגיה עכשווית. היישומים העיקריים הם בתעשיית ההיי־טק, אריחים בתעשיית החלל ושתלים שמשמשים תחליפי עצם ומושתלים בגוף האדם. ויש עוד. החדשנות יוצרת מרחב שבו שיטות העבודה המסורתיות פוגשות דרכים חדשות ליצור בחומרים קרמיים מגוונים.

בגיליון ה־50 כתבות שמתייחסות לתחום היצירה בחומר במבט מרוחק ורחב המעורר חשיבה, ולצידן ליקטנו ודגמנו קטעים מכתבות שהופיעו בגיליונות קודמים, אזכורים מרעננים.

לצד כל אלה אני מייחסת חשיבות רבה למגע אישי בנושא ובחומר. אין לדעת מהו המקום המדויק שבו התהליך היצירתי מתחולל, אבל נראה לי שנכון להאמין לו: 'הזרוע הכרותה שייכת לי [...] זו יד שלישית שמצאתיה בין העגבניות. כדי לקרוא את כתב ידה לא די לדעת יידיש!'

הזרוע השלישית שנמצאה בערוגה היא העניין. שפתה לא ברורה. יש ללמוד כדי להבין ולפענח את לשונה, שפה אישית שבין כישוף לקסם.

ולהיות פעם,
אולי פעמיים,
אולי לעיתים רחוקות,
באותו רגע קסום.
אם כך
היה כדאי.

טליה טוקטלי

דצמבר 2025

* אברהם סוצקובר, 'הזרוע הכרותה שייכת לי' (מיידיש בנימין הרשב).

תוכן העניינים

6	שי הלוי — נדידת הקרמיקה: הרהורים על תנועה קרמית	28	מגלינות קודמים
10	מהמחברות של גדולה עוגן	32	עמי שטייניץ — רבע מאה ל'חומר אחר'
12	טליה אסיף סטולרסקי — על חפצים וכדים ונשים	35	יבגניה קירשטיין — מאמאקרימיקה
18	דפנה קפמן ורות א' ג'קסון טל — מקומיות שבירה: השתקפות הזכוכית בעולם האמנות העכשווי מבעד לפריזמה המוזאליית	38	רונית רפ — גלגל (אובניים)
23	הדהוד		
24	אנה כרמי — על הנצחי והמתכלה בהודו מאפרת		

1280°C

כתב עת לתרבות חומרית

גיליון 50, דצמבר 2025

עורכת ראשית טליה טוקטלי
עורכת משנה עדי שבתאי פפ
עיצוב גרפי והפקה סטודיו רוני ורוני
עריכת טקסט קרן גליקליך
חברת מערכת מיכל ברקוביץ
מזכירת מערכת אלמוג שריר

דפוס וכריכה ע.ר. הדפסות בע"מ
מו"ל עמותת אמנים יוצרים בישראל,
אגודת אמני הקרמיקה בישראל

הערות והארות ניתן לשלוח אל:
magazin1280caai@gmail.com

נדידת הקרמיקה: הרהורים על תנועה קרמית

שי הלווי

נתחיל בסיפור, כזה שאינו מעוגן במקרה מתועד, הנחה סבירה שיכולה להתחיל לשרטט את מסע הנדודים. בסוף היום מדורה דועכת מטיפות הגשם שמתחזק אל תוך הלילה. בבוקר מפציעה השמש, והגשם שהחל אמש נמוג בערפילי הבוקר. המדורה נהפכה לגוש, ולקט השבט, שהתחמם לאורה בלילה, מחטט בגוש במקל. הגוש מתהפך על צידו, האפר נושר ומותיר אחריו חלל שלילי קערתי למראה וקשיח למגע. האם כך נולד הכלי הקרמי הראשון? הנחה סבירה, אם כי לא ניתן לקבוע מהו הרגע המכריע שבו נגלתה תכונת האדמה להתגבש לכלי שימושי – קערה או כוס. כמו העבר, גם העתיד מפזר רמזים לאן תותווה הדרך של הקרמיקה והאדם – האם ניצור בתים מהאדמה המקומית על כוכבים מרוחקים?

במבחן הזמן מסתמנת הקרמיקה כמלווה נאמנה של מסלול הנדודים של המין האנושי. נדידת

הקרמיקה (או 'תפוצת חרסים') היא עדות מרכזית לשדות מסחר, להשפעות תרבותיות ולעיתים גם להגירה או לכיבוש. בסקירה קצרה זו אנסה לשרטט תפיסה זו, המתארת את המסע האנושי מהשימוש הראשון שנעשה בחומר בעידן הקרמי המוקדם, ועד האופקים הנסתרים של התפשטות המין האנושי לחלל.

ההתחלה כאמור לוטה בערפל, ואולם כדי ליצור סדר אפשר לשרטט את התפתחות הקרמיקה על בסיס שילוב של שני מישורים, שניהם משתנים על ציר הזמן: המישור הטכנולוגי – שיטות הייצור, החומרים והזיגוג; והמישור הפונקציונלי-תרבותי – השימושים וההקשרים החברתיים והאסתטיים. להתלכדות של מישורים אלה אתייחס תחילה בשני היבטים מנקודת מוצא ארכאולוגית באזורנו, ולאחר מכן אתייחס להשפעות רחבות יותר של תנועת הקרמיקה.

ההתפתחות הטכנולוגית באזור ארץ ישראל

את ההתפתחות הטכנולוגית של הקרמיקה בלבנט נהוג לחלק לתקופות האלה:

התקופה הנאוליתית (10,000–4,500 לפנה"ס) – כלים ידניים, ללא עבודת אובניים וללא זיגוג. לעיתים נמצא עיטורים חקוקים או צבועים. התקופה מאופיינת בכלי בישול, אחסון ופולחן. דוגמאות: יריחו ותרבויות בירדן.

התקופה הכלקוליתית (4,500–3,300 לפנה"ס) – הופעת אובניים פשוטים, עיטורים גאומטריים וצבעים אדומים-לבנים. מאופיינת בכלי פולחן מיוחדים וכלי קבורה.

תקופת הברונזה (3,300–1,200 לפנה"ס) – **תקופת הברונזה הקדומה**: קנקנים אגסיים, קערות רחבות; **תקופת הברונזה התיכונה**: ייצור המוני בגימור מבריק; **תקופת הברונזה המאוחרת**: מסחר בינלאומי שכחלק ממנו קרמיקה מיקנית וקפריסאית מיובאת לארץ ישראל.

תקופת הברזל (1,200–586 לפנה"ס) – כלי צוואר מדורג, קנקני 'למלך' (קנקני אגירה שעל ידיותיהם חותמת מס של המלך); הפרדה בין שימוש יומיומי לפולחני.

התקופה הפרסית וההלניסטית (586–63 לפנה"ס) – קערות עם שפה מקופלת, ידיות חתומות, מוטיבים יווניים.

חרס, שבר גוף, חפירות מוצא, התקופה הכלקוליתית, 6000 לפנה"ס

התקופה הרומית והביזנטית (63 לפנה"ס–640 לספירה) – קנקני מים גבוהי צוואר, כלים מטרה-סיגילטה אדומה מבריקה.

התקופה האסלאמית הקדומה (640–1099) – טכניקות סיניות, זיגוגי עופרת ולסטר צבעוני; תחילתה של מסורת קרמית מוסלמית.

ימי הביניים והתקופה העות'מאנית (1099–1917) – כלים מזוגגים בירוק/כחול לצד קרמיקה פשוטה, קנקני מים חתומים.

